

РЕЦЕНЗИЈА РУКОПИСА КЊИГЕ „О ЈЕЗИКУ ПУТОПИСА

ПОКЛОЊЕНИЈЕ ГРОБУ ГОСПОДЊУ (1734)

АНДРЕЈА ПЕТКОВИЋА” НАДЕЖДЕ Д. ЈОВИЋ

Књига „О језику путописа *Поклоњеније гробу Господњу (1734)* Андреја Петковића” Надежде Д. Јовић представља целовити језички опис до скоро непознатог путописа са тла румунског дела Баната. Како сам аутор истиче у информативном уводном чланку: *Реч унапред*, „опис и анализа језика путописа Андреја Петковића настајали су постепено, проучавањем појединих језичких слојева рукописа” током вишегодишњег посвећеног рада.

Наиме, књига је настала као резултат интересовања аутора за језик горепоменеутог путописа, почевши од 2012. године. У том циљу изложено је више реферата на научним скуповима, објављени су или припремљени за штампу радови у различитим научним публикацијама и зборницима. Постојећи текстови су овим поводом повезани у целину, незнатно измењени и допуњени и технички уједначени. За ову прилику посебно је написан део о појединим лексичким слојевима у Петковићевом путопису.

Књига „О језику путописа *Поклоњеније гробу Господњу (1734)* Андреја Петковића” Надежде Д. Јовић, осим већ поменутог уводног чланка, садржи још једанаест поглавља: I. Увод (7–8), II. Графија (9–22), III. Правопис (23–28), IV. Фонетске особине (29–42), V. Морфолошке особине (43–62), VI. Неке синтаксичке особине (63–71), VII. Диглосија у путопису Андреја Петковића (72–95), VIII. О лексици (96–102), IX. Закључна разматрања (103–105), X. Summary (106–108), XI. Цитирана литература (109–113).

У *Уводу* се износе најзначајнији подаци о изгледу и значају рукописа *Поклоњеније гробу Господњу* Андреја Петковића, који је 2008. године фототипски издао господин Стеван Бугарски у Темишвару, чиме га учинио доступним широј и стручној јавности. Иако непотпун, рукопис нам доноси, пре свега, „податке значајне за формирање слике о шумадијско-војвођанском дијалекту у то доба” (8).

У другом поглављу под називом *Графија* дат је најпре палеографски опис (10–13) који је показао велику сличност графије из *Поклоњенија* са брзописном азбучном таблицом из рукописног *Буквара* из 1717. године, тако да овај одељак свакако представља допринос додатном осветљењу делатности Рачанског скрипторија. У наставку (13–22) аутор примећује да је графијски систем у *Поклоњенију* поједностављен у односу на српскословенски брзопис. Тако изостају графије *ћ* и *з*, лигатуре *к* и *оу*, као и грчка слова *ξ*, *ψ*, *α*, *ν*. С друге стране, пише се графија *ц*, што читав систем графије овог рукописа чини прегледнијим и систематичнијим. Графија *јери* написана је свега два пута, варијанте десетеричког *и* су ретке, као и писање лигатуре *ја* и безгласног *дебелог јера*. Вокално *р* и *л*

бележе се без пропратних знакова. Праћено је још и писање сугласника *љ*, *њ* (често без прејотованих знакова), *ћ*, *ђ* (који се пишу *ћервом*), писање сонанта *ј* и безгласних знакова.

Треће поглавље посвећено је правописним одликама проучаваног споменика. У том смислу разматрани су састављено и растављено писање речи (23–24), обележавање гласовних промена у сугласничким групама (24–25), скраћено писање речи (25–26), подела речи на крају реда (26–27), удвојено писање слова (27) и употреба акценатских знакова (27). Иако путопис Андреја Петковића није писан *in continuo*, енклитике и проклитике пишу се састављено са речју за коју се акцентом везују. Правопис је етимолошки, док релативно честе потврде бележења гласовних промена вршених у сугласничким групама (једначење сугласника по звучности, по месту творбе, упрошћавање сугласничких група и сл.), сведоче о бројним фонетским одликама српског народног језика којима је аутор посветио посебно поглавље у књизи. У *Поклоњенију* речи се скраћују на уобичајен начин. Део речи започете на крају реда преноси у наредни ред, а реч започета на крају стране исписује се на наредној страни, што је пракса које се држао и Ђорђе Бранковић. Аутор региструје и мали број примера са удвојено написаним сугласницима. Употреба акценатских знакова није овом приликом детаљно проучена.

У четвртм поглављу под називом *Фонетске особине* разматране су следеће појаве: вокализација полугласника (29–32), судбина јата (32–33), рефлекс вокалног *р* и *л* (33–34), покретни вокали (34), судбина финалног *л* (35), чување сугласника *х* и *ф* (35–37), старо, ново и специјално јотовање (37–39), групе *чр-*, *вс-* (39), изједначавање и мешање африката (39–40), измене у сугласничким групама и друге ситније језичке појаве (40–41). Анализом је утврђено да фонетске одлике *Поклоњенија гробу Господњу* Андреја Петковића припадају трима језицима: српскословенском (*васа*, *ва црков*, *вазбрањено*, *вадовица*, *сародници*; чување вокалног и финалног *л*; **tj*, **dj* > *шт*, *жд*; изостајање новог и специјалног јотовања; чување група *чр-*, *вс-*), рускословенском (рускословенска вокализација полугласника (*тогда*, *божествену*) и рефлекс вокалног *р* (*васкресеније*, *четверти*)) и српском народном језику (замена полугласника са *а*, екавска замена јата са икавизмима шумадијско-војвођанског типа (*није*, *гди*, *видио*), замена вокалног *л* са *у* (*пун*, *сунце*), губљење сугласника *х* (*ација*, *стра*, *беу*), вршење новог и специјалног јотовања (*трећа*, *дођосмо*) итд.). Присуство одређених фонетских одлика банатских говора, претежно његовог тамишког дела, као нпр.: облик *тороњ* као позајмица из мађарског, мешање префикса *пре-* и *при-* (*превукоше*, *преближи*), губљење вокала (*коњама*), изједначавање и мешање африката (*ђамија*, *оча*), промена *љн > јн* (*у дојнему крају*), омогућило је Надежди Д. Јовић да изнесе претпоставку о томе да је Андреј Петковић вероватно пореклом био из Баната, тј. из његовог југоисточног дела.

Пето поглавље *Морфолошке особине* је једно од најобимнијих поглавља у књизи. Посебна пажња посвећена је речима са деклинацијом (43–53), затим се разматрају глаголи (53–57) и непроменљиве речи (57–58). Иако су морфолошке особине у *Поклоњенију* претежно народне, у тексту „ипак нису потврђени неки типични банатски дијалектизми”

(59). Насупрот бројним одликама у духу српског народног језика (у деклинацији именица, личних заменица, грађењу глаголских облика), присутне су и разноврсне, али бројем потврда углавном усамљене, српскословенске морфолошке одлике, које се јављају у деловима текста где се описују цркве, помињу детаљи их Христовог живота, као и на самом почетку рукописа и у различитим колокацијама из религијског дискурса (као нпр. наставци деклинационих типова који су се изгубили у народном језику током историјског развоја, употреба партиципа). Интересантан детаљ, свакако, поткрепљује фонетску анализу у погледу утврђивања порекла аутора рукописа. Наиме, облик личног имена *Никола* (*Николае*), сведочи да А. Петковићу није био непознат румунски језик и да је, свакако, боравио у румунском делу Баната (62).

У поглављу под називом *Неке синтаксичке особине* приказана је синтакса падежа (63–65), затим конгруенција (65), синтакса глагола (65–66), синтакса реченице (67–69), а представљене су и стилске одлике путописа *Поклоњеније гробу Господњу* Андреја Петковића из 1734. године (инверзија, архаизација текста, полисиндет) (69–70). Као модел послужила је анализа језика и изражајног стандарда путописа из XVII и с почетка XVIII века који је дала И. Грицкат у раду *Језик српских путописа из XVII и с почетка XVIII века* из 1976. године. У оквиру синтаксичке анализе текста показано је да је путопис Андреја Петковића „писан у складу са моделом присутним и у другим српским путописима из XVII и с почетка XVIII века, који је, у великој мери формиран под грчким утицајем” (71). Међу најважнијим одликама се истичу: употреба адноминалног посесивног генитива и датива, узајамна замена израза за мировање и кретање (у синтакси падежа), коришћење презента, често у 2. л. јд. ради оживљавања наравице и аориста у опису путовања (у синтакси глагола), доминација паратаксе уз нагомилавање везника *и* (у синтакси сложене реченице), што води формирању полисиндета као главне стилске фигуре. Архаизација текста на синтаксичком плану постигнута је се употребом апсолутног датива и партиципских констукција.

У седмом поглављу под називом *Диглосија у путопису Андреја Петковића* посебно су представљене особине народног језика, тачније банатских говора шумадијско-војвођанског дијалекта, с једне (72–84), и српскословенске језичке особине, с друге стране (84–95). На основу анализе потврђених фонетских и морфолошких особина народног језика Надежда Д. Јовић истиче да се може са великом сигурношћу рећи да је Андреј Петковић био родом из Баната и то из његовог тамашког дела. Осим тога, особине банатских говора у *Поклоњенију* су међу најранијим потврђеним, искључујући мање бројне и углавном фонетске потврде у нешто старијим *Хроникама* Ђорђа Бранковића са којима је вршено поређење, те је стога „овај рукопис од несумњивог значаја за историјску дијалектологију” (84). Представљањем српскословенских језичких особина на једном месту показано је да су фонетске одлике заступљеније по броју примера, а морфолошке разноврсније, али слабије потврђене. Уочене су и неке рускословенске црте. Праћено је

поштовање српскословенске норме, а резултати су поређени са особинама неких српскословенских текстова из прве половине XVIII века.

Опис језика путописа Андреја Петковића аутор Надежда Д. Јовић заокружује поглављем под називом *О лексици*. Лексичка истраживања осветлила су поједине тематске слојеве лексике (терминологију везану за хришћанство, црквену хијерархију, делове цркве и опрему у њој и терминологију везану за поморство) и ономастику. Ономастичка грађа из *Поклоњенија* углавном је страног порекла и тиче се имена људи, места и народа.

Прегледности и лакој читљивости монографског описа језика путописа Андреја Петковића доприносе закључци који прате свако од разматраних поглавља, осим поглавља о лексици, што, свакако, не умањује значај *Закључних разматрања* на крају књиге који претходе списку цитиране литературе.

Сprovedена темељна, дуготрајна и на релевантној литератури заснована језичка испитивања Надежде Д. Јовић уобличена у монографији под називом „О језику путописа *Поклоњеније гробу Господњу* (1734) Андреја Петковића” вредан су допринос проучавањима српске културнојезичке баштине на тлу данашњег румунског дела Баната. Осим тога, примењени методолошки поступци, као и добијени резултати полазна су основа проучавањима језичких одлика српског путописа предстандардног доба која тек треба спровести. На основу свега изреченог, књигу „О језику путописа *Поклоњеније гробу Господњу* (1734) Андреја Петковића” Надежде Д. Јовић са задовољством препоручујем за штампу.

У Нишу, 21. 1. 2017. године

Др Ирена Цветковић Теофиловић, доцент
Филозофског факултета у Нишу